

influence of semantics connected components at the choice of certain case or prepositional-case noun form has been proved. The analytical means of nominal verbal syntactic transposition according to the possibility/impossibility of their combination with other types of verbal syntactic transposyts are analyzed. The influence of analytical syntactic link-morphemes and semi-link morphemes on the means of morphological subject's labeling in two-parts sentence is determined.

Key words: noun, verb, analytical syntactic link-morpheme, semi-link morpheme, transposition, nominal verbal analytical syntactic transposition, transposyts.

УДК 81.372

Микола Мірченко

КОМПЛЕКСНА СИСТЕМА ТА СТРУКТУРА СИНТАКСИЧНИХ РЕЧЕННЄВИХ КАТЕГОРІЙ

Стаття продовжує цикл праць автора з проблем категорійної граматики української мови. Розкрито особливості міжкатегорійної взаємодії між одиницями мовної системи, показано сутність категорійних значень, роль синтаксичних категорій у реалізації семантико-синтаксичних та власне комунікативних значень у структурі речення. Теоретично обґрунтовано сутність понять *система* та *структура* синтаксичних категорій, показано складну взаємодію та перетин категорійних функцій мови. Показано також комплексний вплив та ієрархію трирівневих категорійних функцій у реченні та міжкатегорійну взаємодію.

Ключові слова: система та структура категорій, моделювання категорійних функцій, категорійне значення, формально-синтаксичне категорійне значення, семантико-синтаксична функція, актантність, предикатність, зовнішньо-частиномовні функції грамем морфологічних категорій. взаємопроникнення грамем, прагматичні функції.

Обґрунтування наукової проблеми та її значення. У синтаксичному структуруванні мови головна роль належить реченню як основній синтаксичній одиниці, у якій групуються всі різновиди синтаксичних категорій. З'ясовуючи багатоаспектну природу речення і його відношень до багатьох мовних явищ, належить з'ясувати й увесь синтаксичний механізм мови, взаємодію та взаємоперетин системи граматичних рівнів, у якій вершинна роль припадає на синтаксис. А в синтаксисі таку регулятивну функцію пов'язуємо передусім із синтаксичними категоріями відповідно до трьох аспектів синтак-

сичних одиниць в їхньому ранговому розмежуванні. Саме тому дослідження синтаксичних одиниць і категорій (насамперед речення і його категорій) є надзвичайно актуальним як із теоретичного, так і практичного погляду. Саме на ґрунті категорій можна систематизувати мовні явища, відтворити граматичну організацію мови як цілісної системи, її функційні параметри з урахуванням спрямування всіх категорійних величин та реалізацію найважливіших функцій мови – комунікативної та когнітивної. Дослідження категорійної структури речення, категорійної взаємодії з категоріями інших рівнів стосується кардинальних проблем граматики, частково розв'язаних, і тих, що потребують свого розв'язання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У лінгвістиці кінця ХХ – початку ХХІ століть об'єктом досліджень стали одиниці мовної системи в їхньому семантико-категорійному вимірі, посилилася увага до обґрунтування сутності синтаксичних категорій, їхньої системи та структури. У науковому описі системи мовних категорій помітний слід залишили праці В. Гумбольдта, О. Потебні, І. Бодуена де Куртене, О. Шахматова, О. Пешковського, В. Матезіуса.

В українській граматиці значний внесок у розбудову теорії речення зробили Є. Тимченко, С. Смаль-Стоцький, І. Огієнко, О. Курило, Л. Булаховський, О. Мельничук, Ю. Шевельов, І. Слинько, А. Грищенко, К. Шульжук, П. Дудик, Н. Гуйванюк та ін. Активно працюють у реалізації концепцій категорійної граматики С. Дорошенко, М. Плющ, І. Вихованець, К. Городенська, Н. Іваницька, А. Загнітко, В. Шинкарук, В. Олексенко, М. Мірченко, Н. Костусяк, О. Межов, Р. Хрестіанінова, Л. Шитик та ін.

Різні концепції збагатили загальну теорію синтаксичних одиниць, виявили сутність категорійних значень у багаторівневій природі речення, а з іншого боку, це надало дослідникам-теоретикам цінний матеріал для узагальненого розуміння системи та структури синтаксичних категорій, що належить до кардинальних питань граматики мови.

Мета цієї праці полягає в системному викладі загальної структури та системи синтаксичних реченнєвих категорій. Для досягнення зазначеної мети ставимо перед собою такі завдання: 1) окреслити поняття **системи** та **структури** синтаксичних категорій; 2) виокремити синтаксичні реченнєві конструкції як носії базових категорій синтаксичного спрямування; 3) показати грамемну взаємодію надкатегорій, підкатегорій, категорій у системному вияві.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У вивченні граматичного ладу мови першорядну роль відіграє кваліфікація граматичних категорій, які виражають її найважливіші особливості. До таких категорій, безперечно, належать синтаксичні категорії. Урахування в понятті синтаксичного ладу мови, зокрема, правил функціонування синтаксичних одиниць і категорій зумовлене онтологічним характером синтаксичного ладу, оскільки реальне існування системи синтаксичних одиниць і категорій невіддільне від функціонування елементів цієї системи. Вивчення правил функціонування синтаксичних одиниць і категорій передбачає вихід чи вхід у сферу взаємодії різних рівнів мови, зумовлених семантичними, синтаксичними, морфологічними і словотвірними чинниками. Відтворення моделей синтаксичних категорій з урахуванням їхнього розподілу на семантико-синтаксичні, формально-синтаксичні і власне комунікативні сприяє розв'язанню низки дискусійних питань синтаксису української мови.

Отже, синтаксична категорія – це сукупність речень як основних синтаксичних одиниць, що охоплює загальним синтаксичним змістом її реченнєві протиставлювані різновиди – семантико-синтаксичні, формально-синтаксичні і комунікативні категорії з їхнім подальшим членуванням на грами (складники відповідних синтаксичних категорій речення). Категорійні значення – 1) це синтаксичні, абстраговані від лексичних, значення, що властиві реченню й відображають типологічні риси одиниць-речень у їхній сукупності; 2) це значення, що об'єднують парадигму речення і стосуються всіх членів цієї парадигми; 3) це значення або формальний зміст, які виникають відповідно в семантико-синтаксичній, формально-синтаксичній і комунікативній структурах речення і значення, що утворюють реченнєву модель. Синтаксичні категорії вирізняють і такі істотні ознаки: *а) обов'язкова реалізація* категорійного змісту як сутністю одиниць конструкцій певної моделі, так і конкретною реченнєвою моделлю; *б) інваріантністю* окреслення категорійних синтаксичних значень, що утворюють центральні (первинні, базові) та периферійні (вторинні, похідні) способи і форми вираження синтаксичної категорії; *в) системністю*, що передбачає *функційну* (категорійну) *регулярність* і лежить в основі утворення реченнєвих моделей та їхніх варіантів, які можуть бути виявлені у *відносно замкнутій* системі; *г) обмеженістю формальних засобів* вираження категорійного зна-

чення *в межах однієї* синтаксичної категорії; *г) взаємодією* з категоріями морфологічними і словотвірними, яка виявляє вищий *ієрархічний рівень* синтаксичних категорійних значень. На цьому вищому ієрархічному рівні спостерігаємо ще внутрішню ієрархію синтаксичних категорій, через що доцільно виділити *надкатегорії, підкатегорії, категорії і грамеми*. Перші становлять глобальні, визначальні категорії, у які входять *підкатегорії* (як категорії!). Розподіл надкатегорій і підкатегорій передбачає обов'язкове входження підкатегорій у структуру надкатегорії як її складника. Оскільки синтаксичні категорії є широкими абстрактними категоріями, то поняття *надкатегорії* виступає ще ширшим, але воно необхідне для з'ясування взаємостосунків у синтаксичному категорійному просторі. Саме тут окреслена внутрішня структура синтаксичних категорійних значень, відбувається взаємодія в міжкатегорійній площині речення і формальна експлікація підкатегорій-категорій, яка включає й позиційні можливості категорійних форм у реченні, і перерозподіл таких позицій через трансформації. Вони показують, що у формальному аспекті категорійні синтаксичні функції онтологічно реалізовані *первинними та вторинними* формами, що засвідчує динамічний характер категорійних значень і системи синтаксичних категорій, перерозподіл категорійних функцій у структурі речення.

Отже, під *системою синтаксичних категорій речення* розуміємо сукупність взаємопов'язаних, взаємозумовлених синтаксичних категорій, що утворюють складнішу єдність, розглядану з боку його складників (тобто синтаксичних категорій), а під структурою – склад і внутрішню *категорійну* організацію речення, розглядану з боку її *цілості*.

Так, грамема являє собою компонент граматичної категорії як видове поняття щодо граматичної категорії як родового поняття. У такому граемному способі виявляємо особливості формальної організації синтаксичних категорій, їхню структуру та способи взаємодії категорійних функцій. *Грамема* – це двобічна величина, змістово-формальна, що виступає *елементарною одиницею* вищого в ієрархії граматичного значення. Взаємодіючи між собою, грамеми категорій утворюють особливу *структуру* синтаксичної категорії, частково поляризуючись у внутрішньому протиставленні щодо родового поняття. *Граемна структура* синтаксичних категорій окреслює три виміри: грамеми категорій, грамеми підкатегорій і грамеми надкатегорій. *Грамеми підкатегорій* підпорядковані загальному категорійному значенню над-

категорій і входять у графемну її структуру. Зокрема *підкатегорію суб'єктності* формують графема суб'єкта *дії* як центральна та графема суб'єкта *стану*, суб'єкта *процесу* тощо як периферійні. *Суб'єктність* як *підкатегорія* входить в основу семантико-синтаксичної *надкатегорії* субстанційності речення, що параметральними ознаками протиставлена в реченні графемам надкатегорії предикатності.

Предикатна система спроможна програмувати весь комплекс категорійних значень, реалізованих в елементарному простому реченні. У центрі семантично елементарного речення перебуває предикат, валентні позиції якого заповнюють або можуть заповнювати іменникові синтаксеми зі значенням суб'єкта дії (стану, процесу тощо), об'єкта дії (стану, процесу тощо), адресата дії, засобу дії, вихідного пункту руху, шляху руху, кінцевого пункту руху. Такі речення із семивалентним предикатом становлять непоширене явище в українській мові і на мовленнєвому рівні, у конкретній комунікації, мають не всі віртуальні позиції вербально заміщеними, пор.: *Везе Марко Катерині сукна дорогого* (Т. Шевченко) і *Білий кінь швиденько віз санки по грудовому шляху* (Марко Вовчок); *І хтось до когось їде тим шляхом золотим* (Ліна Костенко).

Надкатегорія предикатності як категорія віртуального рівня речення є результатом системних мовних відношень, спрямованих на репрезентацію відношень об'єктивної дійсності¹. Просте речення в елементарному своєму вияві будується навколо одного предиката як логіко-семантичного явища й одночасно семантико-синтаксичного. На логіко-семантичному рівні *предикат*, типовою реалізацією якого в українській мові є дієслово, розглядаємо як *пропозиційну* функцію, що відтворює той чи той «стан речей» в об'єктивній дійсності².

¹ «Світ виявляє себе в мові. З цього виходить, що «мовний досвід світу є абсолютним. Він домінує над відносністю всіх інших буттєвих осмислень, оскільки охоплює всяке в собі буття, у якому б зв'язку (співвідношенні) воно не поставало перед нами. Мовний характер нашого світу передреує всьому, що ми пізнаємо й висловлюємо як суще... Те, що є предметом пізнання й висловлювання, завжди вже оточене світовим горизонтом мови» [4, с. 520]. Мова, отже, є способом присвоєння світу, а тому стосується не конкретного фрагмента дійсності, а світу як цілого в його первісному осягненні [5, с. 30].

² Пропозиція – семантичний інваріант, спільний для всіх членів модальної й комунікативної парадигм речень і похідних від речення конструкцій [8, с. 401]. Якщо взяти речення безвідносно щодо мовця, то пропозиційну функцію фактично визначимо як семантичну структуру речення, що має істинне значення. Якщо ж за основу взяти «граматику мовця», то пропозицією стане об'єкт

Актантність як можливість увиразнити предикатні відношення стосується формалізованої сутності пропозиційності, здатної вирівнювати актантні відношення, спрямовані на реалізацію диктумної сфери речень. Саме вона «спрямовує» актантних партнерів на реалізацію мислиннево-мовного змісту, окресленого модальними параметрами висловленого. Модальність, представником і сателітом якої виступає модус як категорійна величина, передвіщає наявність актантних значень, скерованих загальною системою відношень міжкатегорійними величинами в різноранговому, але співвіднесеному протиставленні. Категорії семантико-синтаксичні відображають глибинні семантичні функції в реченні. Серед них – надкатегорії предикатності та субстанційності з їхньою внутрішньою графемною диференціацією та взаємодією. Вони репрезентують семантико-синтаксичний рівень речення, що корелює певною мірою з денотативною ситуацією, яку відображає його структура. Однак ситуацію відображають категорії семантико-синтаксичні, їхня взаємодія та корелятивна мотивація. За умови застосування логічної системи предикатів до пояснення семантичної структури речення доцільно провести їхню семантичну диференціацію з урахуванням класичної системи базових універсальних предикатів, що стають основою для визначення пропозиційних функцій. Тут перетинається розрізнення денотативно-сигніфікативних змістових величин синтаксичних категорій. Денотативний зміст синтаксичної категорії відображають прагматичні (дейктичні) функції, які репрезентують конкретні лексеми з можливими зв'язками кожної з них із конкретними партнерами через конденсацію, модифікацію або редукцію, співвіднесеність із конкретною ситуацією віртуального чи реального світу, комунікативну мотивацію розподілу інформативного змісту в плані актуалізації ситуативно-прагматичних параметрів, спрямованих на сегментативний, парцельований чи фрагментний спектри такої мотивації на рівні висловлення. Сигніфікативний зміст впливає як узагальнено-типізоване уявлення про фрагмент-ситуацію, її узагальнені складники та взаємозв'язки між ними. Саме тут здійснюється контактна співвіднесеність із логічною системою предикатів та іншими логічними величинами. Змістову структуру речення реалізує система категорій семантико-синтаксичного виміру, в

ствердження чи припущення. Якщо вихідним є поняття мовленнєвої дії (акту), то пропозиційною функцією стає комунікативна постанова речення.

основі яких лежить переплетення модальних і диктальних суб'єктно-предикатних відношень та відповідних категорійних значень. Першо-осовною семантичної структури виступає прагматична семантика структурної схеми, що вже має рівневу структуру, оскільки вміщує абстрактне значення своїх компонентів, яке визначає їхня морфологічна природа та закономірні відношення між ними. Заповнення структурної схеми-моделі увиразнює синтаксичну семантику, що виникає у взаємодії граматичної семантики форми та лексичної семантики її носія. Основними грамами семантико-синтаксичного рівня виступають грами предикатності (предикативної ознаки), суб'єктності, що взаємодіє з предикатністю, та об'єктності. Вже в структурній схемі простого речення морфологічна властивість головного компонента (предиката) суттєво впливає на загальну семантику такого типу речення. І саме предикатна якість регулює кількісний вимір семантико-синтаксичних величин, що супроводжують предикат і заповнюють його валентну площину в реченні.

Питання про обов'язкові категорійні величини в реченні залежать від виділення актуалізаційних і неактуалізаційних категорійних ситуацій і пов'язане з проблемою категорій шифтерів і не-шифтерів у трактуванні Р. Якобсона [див.: 9, с. 95–113]. Категорії першого рангу вміщують вказівку на відношення категорійного змісту до ситуації мовлення та її учасників – мовця, слухача. До таких категорій належать насамперед категорії настанови, суб'єктності, модальності, синтаксична категорія часу, категорія особи. У площині обов'язкових категорій перебувають пов'язані з ними грами предикатності, означеності-неозначеності, у які як у надкатегорії входять категорії першого рангу. Ієрархія категорійних величин утворює своєрідну шкалу категорійності речення. У ній синтагматичні зв'язки між категоріями виявляємо у взаємодії субстанційності – суб'єктності/об'єктності; субстанційності – категорії особи; предикатності – модальності, часу, особи. Ієрархія категорій залежить від загальної рангової взаємодії категорійних функцій грамам у надкатегорії як найзагальнішій категорії, де суть узагальнення, наприклад категорії субстанційності, виявляємо не в ототожнюванні її із загальним лексичним значенням, а у способі відображення дійсності через субстанційність, пор.: *бігти-біг, біганина; синій-синь*, і в спроможності синтагматичного корелювання з іншими категоріями синтаксичного рангу.

Ідея узагальнених категорійних значень, як відомо, має давню історичну традицію й різне тлумачення. В одному випадку ця ідея підтверджена мовною функційною регулярністю, коли інваріантне категорійне значення виводимо на основі часткових корелятивних граматичних значень. У такому аспекті можна розглядати грами морфологічних категорій роду, числа, особи, але фактично неможливо – категорію відмінка. Що ж до синтаксичних категорій, то тут ще зриміше постає ця проблема, оскільки синтаксичні категорії не завжди пов'язуються прямо з морфологічними формами, а відображають інші категорійні параметри речення. Тут доречно нагадати, що вже в класичній лінгвістиці, наприклад, внутрішньо граматичні значення способу розрізняли: дійсний та умовний способи розглядали як категорії, що виражають різні види оцінки реальності дії чи стану, а наказовий спосіб – як таке значення, що виражає особливе комунікативне завдання. На цій основі дійсний, умовний способи кваліфікували як логіко-граматичні, а наказовий – як комунікативно-граматичні категорії [1, с. 11], пор.: розмежування об'єктивних та суб'єктивно-об'єктивних категорій в О. Пешковського [9, с. 89].

Система категорійної семантики становить, в одному випадку, об'єднання різного роду синтаксичних значень в одній синтаксичній єдності як комплексній структурі, в іншому – систему однорівневих синтаксичних значень грамом внутрішньоаспектного рівня в одній синтаксичній єдності як комплексній структурі. Першу утворює набір категорійних величин, узятих абстраговано, безвідносно щодо їхнього комунікативного спектру та реалізації в мовленні. Сюди належать узагальнені синтаксичні значення, якими наділені відповідні словоформи, що є елементами речення і на які накладаються додаткові синтаксичні категорійні величини. Їх можна кваліфікувати як постійні, що властиві словоформам і чітко виявляють свою морфологічну природу. До таких постійних величин належать категорії підмета, присудка як категорії формально-граматичного спектру. Категорії особи і числа, спроектовані від підмета на зв'язок із дієсловом, значення модальності і часу, формальними носіями яких виступає дієслівна форма, також належать до постійних категорій речення.

Зовнішньочастиномовні функції грамом морфологічних категорій спрямовані на утворення реченневих моделей і реалізацію формально-граматичних категорій речення (підрядності, сурядності). На цій основі постають інші функційно-категорійні значення. Ієрархія від-

мінкових форм іменника, напр., виникає завдяки їхній участі в реалізації категорії субстанційності, де називний і знахідний відмінок найпошлідовніше її представляють, поляризуючи інші відмінки на реалізацію інших категорійних значень. На реченнєвому рівні найрегулярніше спостерігаємо міжкатегорійну і міжчастиномовну взаємодію морфологічних категорій іменника – роду, числа, відмінка, що моделюють характер підрядності. Відмінок іменника може зумовлювати й бути зумовленим валентним потенціалом дієслова і виступати показником формально-граматичних і семантико-синтаксичних категорій у реченні. Взаємопроникнення грамем категорії особи дієслова та відмінка іменника створює взаємодію формально-граматичних і семантико-синтаксичних категорій. Грамема називного є ієрархічно вищою в реалізації формально-граматичної категорії підмета і пов'язана з валентною особовою спроможністю дієслова реалізувати суб'єктне категорійне значення семантико-синтаксичного виміру. У цьому ракурсі грамема називного відмінка є визначальною серед граем інших відмінків, але в загальному вимірі однофункційною з ними.

Непостійною може виступати категорія роду (*Вона – хірург*), що з'єднує предикативне ім'я з підметом. До змінюваних у реченнєвій структурі належать внутрішньоаспектні категорії (теми/реми, значення головного і підрядного речення), що передають функції комунікативно-мотивовані чи структурно-семантичні, які включаються в речення на певному рівні його структурованості чи розгортання.

Взаємодія постійних і змінних категорійних значень у реченні й у поєднанні речень реалізує комплекс граматичних (синтаксичних) величин, що відтворюють рівневий характер семантико-синтаксичної структури речення. Виникає своєрідна партитура категорій, що представляють грамеми формальної, змістової структури речення та його комунікативної модифікації.

На комунікативному рівні найповніше взаємозумовленими виявляємо номінативні та прагматичні (аналогові) семантичні категорійні функції, які відображають особливості мовної картини світу через наївно-примітивну, міфологічно-образну та науково-інтерпретативну модель. Категоріями комунікативного спрямування постають категорії розповідності, питальності, спонукальності, бажальності, умовності як базові категорійні значення надкатегорії настанови. Периферійні зони цієї суперкатегорії заповнюють значення переповідності, необхідності, ймовірності, можливості, заперечення, ствердження. У цьому ракурсі суттєвих прагматичних критеріїв-ознак на-

буває модальність як категорія міжрівневого характеру, у якій перехрещені та взаємодіють семантико-синтаксичні величини (ствердження-заперечення, можливості, необхідності) і комунікативно-орієнтовані – розповідності, питальності, спонукальності, бажальності, умовності з модифікацією емоційності/нейтральності, достовірності/недостовірності в корелятивних взаєминах на осі «реальності-гіпотетичності – ірреальності». Пор.: [6, с. 300–311].

Це дає підстави стверджувати, що предикативність, у якій центральне місце належить модальності, обов'язково має комунікативну підоснову та співвідноситься у тринарному вимірі: формально-граматичної структури, семантико-синтаксичної предикатності й комунікативно-прагматичних значень. Комунікативно орієнтовані величини акумульовані в граємах категорій особи, часу, локативності, модальності, які відображають і визначають мовця-співрозмовника в загальній структурі комунікативного простору й водночас належать до семантико-синтаксичних категорій речення. Вже традиційна граматика, виділивши комунікативно-граматичні категорії як специфічний різновид граматичних категорій, намагалася лише підкреслювати цю специфіку й не допускала виходу за межі граматичної системи в так звану теорію мовленнєвої діяльності. Проте зрозумілим є і те, що такий вихід можливий і необхідний, адже відірвати комунікативні спектри від речення – значить не побачити прагматичної (дейктичної) мотивації багатьох синтаксичних категорій не стільки формально-граматичних, скільки семантико-синтаксичного рівня.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Синтаксичний лад сучасної української мови має комплексну систему граєм, що утворюють цілісну систему категорій. Міжграємна взаємодія та кореляції показують складну граємну будову синтаксичних категорій речення, процеси конденсації, міжграємної модифікації засвідчують динамічний характер категорій і динамічний характер мовної системи в цілому. Перспективним вважаємо докладне дослідження категорійних величин, що формують складний граматичний простір сучасної української мови.

Література

1. Адмони В. Г. Введение в синтаксис современного немецкого языка / В. Г. Адмони. – М. : Изд-во лит. на иностр. яз., 1955. – 391 с.
2. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 222 с.

3. Вихованець І. Р. Комунікативна реченнева категорія актуалізації в її підкатегорійних, категорійних і графемних виявах / І. Р. Вихованець // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2002. – № 5. – С. 20–23.
4. Гадамер Х. Истина и метод. Основы философской герменевтики / Х. Гадамер. – М. : Наука, 1988. – 542 с.
5. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / В. Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1984. – 397 с.
6. Ковалик І. І. Про лінгвальні категорії, їх властивості і види / І. І. Ковалик // Мовознавство. – 1980. – № 5. – С. 10–13.
7. Костусяк Н. М. Структура міжрівневих категорій сучасної української мови : [монографія] / Н. М. Костусяк. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 452 с.
8. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Сов. энцикл., 1990. – 685 с.
9. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / А. М. Пешковский. – 7-е изд. – М. : Учпедгиз, 1956. – 511 с.
10. Якобсон Р. О. Шифтеры, глагольные категории и русский глагол / Р. О. Якобсон // Принципы типологического анализа языков различного строя. – М. : Наука, 1972. – С. 95–113.

References

1. Admoni V. G. Vvedeniie v sintaksis sovremennogo nemetskogo yazyka / V. G. Admoni. – М. : Izd-vo lit. na inostr. yaz., 1955. – 391 s.
2. Vykhovanets I. R. Narysy z funktsionalnoho syntaksysu ukrainskoi movy / I. R. Vykhovanets. – К. : Nauk. dumka, 1992. – 222 s.
3. Vykhovanets I. R. Komunikatyvna rechennieva katehoriia aktualiztsii v yii pidkatehoriinykh, katehoriinykh i hramemnykh vyivakh / I. R. Vykhovanets // Naук. visn. Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky. – 2002. – № 5. – S. 20–23.
4. Gadamer Kh. Istina i metod. Osnovy filosofskoi germenevtiki / Kh. Gadamer. – М. : Nauka, 1988. – 542 s.
5. Humboldt V. Izbrannyye trudy po yazykoznaniiu / V. Humboldt. – М. : Progress, 1984. – 397 s.
6. Kovalyk I. I. Pro lnhvalni katehorii, yikh vlastyvosti i vydy / I. I. Kovalyk // Movoznavstvo. – 1980. – № 5. – S. 10–13.
7. Kostusiak N. M. Struktura mizhrivnevykh katehorii suchasnoi ukrainskoi movy : [monohrafiia] / N. M. Kostusiak. – Lutsk : Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky, 2012. – 452 s.
8. Lingvisticheskii entsiklopedicheskii slovar / [gl. red. V. N. Yartseva]. – М. : Sov. entsykl., 1990. – 685 s.
9. Peshkovskii A. M. Russkii sintaksis v nauchnom osveshchenii / A. M. Peshkovskii. – 7-е изд. – М. : Uchpedgiz, 1956. – 511 s.
10. Yakobson R. O. Shiftery, glagolnyie kategorii i russkii glagol / R. O. Yakobson // Printsipy tipologicheskogo analiza yazykov razlichnogo stroia. – М. : Nauka, 1972. – S. 95–113.

Мирченко Николай. Комплексная система и структура синтаксических категорий предложения. Статья продолжает цикл работ автора, связан-

ных с проблемами категориальной грамматики украинского языка. Раскрыто особенности междукатегориального взаимодействия единиц языковой системы, показано сущность категориальных значений, роль синтаксических категорий в реализации семантико-синтаксических и коммуникативных значений в структуре предложений. Теоретически обосновано сущность понятий *система* и *структура* синтаксических категорий, показано сложную взаимосвязь категориальных функций языка. Показано также комплексное влияние и иерархию трехуровневых категориальных функций в предложении и междукатегориальное взаимодействие.

Mirchenko Mykola. The Komplex System and Structure of Syntactic Sentence Categories. The article continues the series of publications of the author on the problems of categorical grammar of the Ukrainian language. Peculiarities of intercategory interaction between the units of language system are disclosed, the essence of categorical meanings is shown as well role of syntactic categories in the realization of semantico-syntactic, normative syntactic and particularly communicative meanings in the sentence structure. The notions of the system and structure of syntactic categories are theoretically grounded, complex interaction and overlapping on categorical functions of language are outlined. Complex character and hierarch of the three-level categorical functions in sentence are also shown.

Key words: systems and structure of categories, modeling of categorical functions, categorical meaning, formal-syntactic categorical meaning, semantico-syntactic function, actant feature, predicativeness, external part of the speech functions of grammemes, interpenetration of grammemes, pragmatic functions.

УДК 11.161.2'282.2'373.2:582.099(477.82)

Руслана Омельковець

НОМІНАЦІЇ КІМНАТНИХ РОСЛИН У ЗАХІДНОПОЛІСЬКИХ ГОВІРКАХ (МАТЕРІАЛИ ДЛЯ СЛОВНИКА УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ НОМЕНКЛАТУРИ РОСЛИН)

У статті на підставі самостійно зібраних за розробленою програмою матеріалів представлений чималий набір номенів, які репрезентують кімнатні рослини в західнополіських говірках, визначено специфіку номінації цієї лексикотематичної групи. Назви квітково-декоративних рослин у західнополіських говірках утворюють багату в репертуарному плані тематичну групу лексики (ТГЛ), ступінь репрезентації й номенативна варіативність десигнатів якої різні. Лексична варіативність цієї ТГЛ наскрізь пронизана синонімічними відносинами, крім цього спостерігається використання тих самих назв для номінації кількох десигнатів. Більшість найменувань кімнатних рослин – монолексеми.